

UZ DESETU OBLJETNICU RADA PODRUŽNICE ZA POVIJEST SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE HRVATSKOG INSTITUTA ZA POVIJEST

Je li 21. lipnja 1996. samo običan datum, dan u nizu mnogih bezličnih, bez posebnoga značenja za bilo koje područje života ovoga grada, županije, Slavonije, Hrvatske? Ako slučajni čitatelj ovoga teksta ne zna da su toga dana potpredsjednik Vlade i ministar znanosti i tehnologije prof. dr. Ivica Kostović te župan Brodsko-posavske županije dr. Antun Pitlović i gradonačelnik Slavonskog Broda dr. Mato Vukelić potpisali «Ugovor o financiranju Odjela za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest iz Zagreba», onda je to tako, i u tom slučaju sva odgovornost pada na autora ovih redaka kao voditelja Podružnice. Ako strpljivi čitatelj, međutim, zna ili, još više, ako je vidio ili čak čitao neku od knjiga koju je Podružnica objavila, ili ga je zainteresirao koji prilog u časopisu Podružnice *Scrinia slavonica*, onda priznanje pripada autorima tih knjiga i članaka, pa ostaje nada da taj datum ipak nije tek običan u nizu onih u kojima se za pedantnog kroničara brodskih zbivanja nije ništa osobito dogodilo.

Neka mi bude dopušteno ovdje navesti samo knjige koje je Podružnica objavila, samostalno ili u suradnji s drugim nakladnicima, tijekom ovih deset godina:

- 1) Matija Mesić: *Hrvati na izmaku srednjega vijeka. Izabrane rasprave* (1996);
- 2) Matija Mesić – prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu. *Zbornik radova sa znanstvenog skupa 6-9. studenoga 1996.* (1997);
- 3) *Kronika franjevačkog samostana u Brodu na Savi: Zapisnik ili Knjiga bilješki samostana Presvetog Trojstva u Brodu u Slavoniji, sv. 2, 3 i 4* (1997-2003);
- 4) Ivan Jelić: *Krvavi bošnjački izbori 22. svibnja 1897.* (1997);
- 5) *Zlata Živaković-Kerže: Svaštice iz staroga Osijeka* (1997; 2. dopunjeno izd. 2001);
- 6) *Jaićev zbornik. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa o Marijanu Jaiću u Slavonskom Brodu 9. i 10. studenog 1995.* (1998);
- 7) Josip Kljajić: *Brodsko tvrđava* (1998);

- 8) Zlata Živaković-Kerže: *S tradicionalnih na nove puteve. Trgovina, obrt, industrija i bankarske ustanove grada Osijeka na prijelazu stoljeća od godine 1868. do 1918.* (1999);
- 9) Stanko Andrić: *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana. Povijesna i tekstualna analiza* (1999);
- 10) Vjekoslav Klaić – život i djelo. Zbornik radova sa Znanstvenog skupa o životu i djelu Vjekoslava Klaića u povodu 150. obljetnice rođenja i 70. obljetnice smrti, 1849-1928-1998-1999. (2000);
- 11) Zbornik radova sa Znanstvenog skupa o Slavanskom Brodu u povodu 750. obljetnice prvoga pisanog spomena imena Broda, održanog od 13. do 15. listopada 1994. (2000);
- 12) *Retfala. Prilozi za proučavanje povijesti grada Osijeka* (2000);
- 13) Rudolf Horvat: *Srijem – naselja i stanovništvo* (2000);
- 14) Mato Artuković: *Srbi u Hrvatskoj (Khuenovo doba)* (2001);
- 15) Nenad Moačanin: *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine* (2001);
- 16) Stanko Andrić: *Potonuli svijet. Rasprave o slavanskom i srijemskom srednjovjekovlju* (2001);
- 17) Andrija Zirdum: *Počeci naselja i stanovništvo brodskog i gradiškog kraja* (2001);
- 18) Žarko Španiček: *Slavonski pučki proroci i sveci. Studija iz pučke pobožnosti Slavonije* (2002);
- 19) Damir Matanović: *Dvjesto pedeset godina grada Broda* (2003);
- 20) Suzana Leček: *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918-1941.* (2003);
- 21) Šimun Penava: *Davor – humani centar svijeta. Progon Hrvata i Muslimana s banjalučkog područja 1995, sv. 1-2* (2004);
- 22) Davor Marijan: *Bitka za Vukovar* (2004);
- 23) Vijoleta Herman-Kaurić: *Krhotine povijesti Pakraca. Povijest naselja od prapovijesti do 1918. godine* (2004);
- 24) *Spomenica Filipa Potrebice* (2004);
- 25) Zlata Živaković-Kerže: *Osječka sjećanja i svaštice: 20. stoljeće (1. dio)* (2004);
- 26) *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946: dokumenti* (2005);
- 27) Suzana Leček: *Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925-1941)* (2005);
- 28) Petar Korunić: *Rasprava o izgradnji moderne hrvatske nacije - nacija i nacionalni identitet* (2006).

U trenutku dok ovo pišem, u tisku su još dvije važne knjige za našu lokalnu povjesnicu: *Monografija 108. brigade ZNG i Žrtve Brodsko-posavske županije u Domovinskom ratu*.

Za neke knjige možemo s pravom reći da su kapitalna djela za našu lokalnu, a neke i za nacionalnu historiografiju. «Brodsko tvrđava» našega prerano preminulog prijatelja dr. Josipa Kljajića svakako spada u takav naš doprinos. «Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946.» prvi je, zašto da ne kažemo, hrabri korak uopće u našoj historiografiji da se na temelju dokumenata prikaže dubina i dosezi komunističkih zločina, sustavno planiranih protiv svih onih za koje se moglo pretpostaviti da će u budućnosti u Hrvatskoj predstavljati opasnost za komunističku vlast. To je onaj sudbonosni tren u kojemu je antifašistički pokret, vođen po Komunističkoj partiji, ali čiji su ideali izborni i ostvareni zahvaljujući sudjelovanju u ratu ljudi koji u ogromnoj većini nisu bili komunisti, utjecajem vrha Komunističke partije bio zloupotrijebljen i kada je skrenuo u komunističku diktaturu te na kraju završio kao i svugdje u svijetu gdje su komunisti osvojili vlast, u komunističkom totalitarizmu.

Pod vještom i najkompetentnijom rukom u Podružnici, onom našega kolege dr. Stanka Andrića, naša ustanova izdaje svoje glasilo, godišnjak *Scrinia slavonica*. U pet dosadašnjih svezaka izdanih u pet posljednjih godina objavljeno je ukupno 3050 stranica teksta znanstvenih i stručnih članaka, prikaza, priloga građe, prijevoda iz strane literature. Velik broj od ovih radova i knjiga citirani su u inozemnoj literaturi, a mnogi u domaćoj.

Kad je ustanova 1996. osnovana, sam naziv je određivao i njezinu zadaću: istraživati povijest istočnih hrvatskih zemalja – Slavonije, Srijema i Baranje. To nam se činilo važnim ne zato da bi nekolicina ljudi našla «uhljebljenje» (ta mogli su oni i na drugim mjestima u Domovini i inozemstvu naći posao), nego zato da se područje Istočne Hrvatske – Slavonija, Srijem i Baranja, koje je, a da ne znamo pravi razlog zašto, u hrvatskoj historiografiji (kao uostalom i na drugim područjima) ostalo zanemareno, ipak ozbiljnije i sustavnije istražuje. Nipošto nam nije bio cilj razvijati regionalizam onako kako su to radili neprijatelji afirmacije hrvatske nacionalne ideje kroz povijest, koji su pokušavali svesti hrvatstvo na zemljopisnu ekspresiju. Danas kad se, čini nam se, na drugi način želi ostvariti isti cilj, još manje želimo takav regionalizam. No, onaj regionalizam koji će u historiografiji afirmirati istraživanje područja za koja najmoćniji središnji dio države pokazuje interes na marginama, smatramo itekako opravdanim. S druge strane, htjeli smo okupiti potencijale koje ova regionalna zajednica ima.

Podružnica je predvidjela razvoj sljedećih odjela: 1. Odjel za rimski period i rano kršćanstvo; 2. Odjel za srednji vijek; 3. Odjel za tursko razdoblje; 4. Odjel za period 1700.-1848; 5. Odjel za razdoblje do 1918; 6. Odjel za razdoblje 1918.-1945; 7. Odjel za period komunističke diktature (1945-1990); 8. Odjel za hrvatski demokratski pokret i Domovinski rat. Za sada nemamo zaposlenih za antičko razdoblje, za turski period i razdoblje poslije Drugoga svjetskog rata.

Nakon deset godina u Podružnici radi devet doktora znanosti, šest magistara znanosti (tri pred obranom doktorata, tri u izradi disertacije), tri postdiplomanda koja su upisala doktorski studij, jedan radnik s visokom stručnom spremom i tri sa srednjom stručnom spremom. Od ovih radnika, 11 financira Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa 50 % a drugih 50 % troškova snosi Grad Slavonski Brod i Brodsko-posavska županija. Ostalih 11 radnika u cijelosti financira Ministarstvo znanosti.

Za projektno razdoblje 2006.-2010. Podružnica je Ministarstvu znanosti prijavila sljedeće projekte:

1. “Slavonija, Srijem i Baranja od kasne antike do osmanskog doba”;
2. “Društvena i gospodarska povijest Slavonije od 1699. do 1868.: putevi modernizacije”;
3. “Slavonija, Srijem i Baranja 1860-1945: modernizacija i nacionalni identiteti”;
4. “Hrvatski demokratski pokret, velikosrpska agresija i Domovinski rat”.

Ostvarenje ovih projekata i obrana disertacija doktorskih kandidata sljedeći su zadaci Podružnice koji će dodatno učvrstiti njezin temelj. No, mislimo da se time neće iscrpiti ambicije ove ustanove. Budući nositelji razvitka Podružnice moraju na nju gledati kao na ustanovu kojoj će biti cilj, u ne tako dalekoj budućnosti, nadrasti regionalnu sredinu, i područje svojih istraživanja proširiti i na povijest susjednih naroda sa sjevera, istoka i juga. To naravno znači stvaranje potpuno samostalnog instituta čije će financiranje preuzeti u potpunosti Ministarstvo znanosti, koji će svojim istraživačkim projektima u suradnji sa srodnim ustanovama iz susjedstva i Europe participirati i u sredstvima europskih fondova za znanost, ali koji nikada pri tome neće izgubiti iz vida bitne zadaće zbog kojih je utemeljen: proučavanje povijesti Istočne Hrvatske, tj. Slavonije, Srijema i Baranje i svih naroda u njima, napose hrvatskog, i razvoj hrvatske historiografije, a po tome i doprinos europskoj povijesnoj znanosti. Izgleda pomalo romantično optimistično. No, prije 10 godina trebalo je puno više optimizma (da ne upotrijebim pristaliji termin) da se zamisli jedna ustanova u kojoj će se okupiti ovoliki broj istraživača, koja se neće samo hvaliti pukim brojem doktora i magistara. Duboko vjerujem da to Hrvatski institut za povijest, Zagreb – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavonskom Brodu ovoga trena zaista nije. U budućnosti, Slavonski Brod pozvan je biti središte povijesnog istraživanja u Slavoniji koje će daleko nadrasti regionalne istraživačke projekte. Zato i ovaj puta s poštovanjem zahvaljujemo onima koji su dali i ustrajno daju svoju potporu za razvoj ove ustanove: Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa, Gradu Slavonskom Brodu i Županiji Brodsko-posavskoj, kao i utemeljiteljima dr. Mirku Valentiću i bivšem ministru prof. dr. Ivici Kostoviću.

Mato Artuković